

Meie parlamentaarsest suhtlemiskultuurist, aga teisest vaatevinklist

Küllo Arjakas (RiTo 2), Riigikogu liige

Antud teemat saab mõistagi käsitleda väga erinevatelt tasanditelt ning võrdlustest. Nimekas õpetlane Rein Taagepera on Eesti parlamentaarse kultuuri vaadeldes aluseks võtnud demokraatlike mõtteviiside mitmed politoloogilised teoreetilised lähtekohad ning nende realiseerumised eri maades. Toodud järeldustega tuleb nõustuda.

Levinud tavaarusaamadest

Eesti parlamentaarse kultuuri võib analüüsida muudestki võrdlusparameetritest. Kõigepealt ütleb üsna levinud tavaarusaam, et parlament on kui ühiskonna läbilõige ning paljud ühiskonnale omased üldised puudused ja hädad, olgu siis eetilistes suhtumistes, seesmistes hoiakutes, üldistes väärtushinnangutes jm, on iseloomulikud ka parlamendile. Iseendast ei saa sellega nõustuda, sest parlament oma käitumiskultuuriga allub ikkagi muudele reeglitele ja kirjutamata tavadele, mis on märksa konkreetsemad kui tihtipeale erinevalt tõlgendatavad arusaamad. Eks igaüks saa asjadest omamoodi aru.

Teine ühiskondlik tavaarusaam, esmajoones just poliitiliselt vähem haritud või poliitikast vähem huvituvate inimeste hulgas, jääb siiamaani rahulolematuks parlamendi üldise tegevusega, sh käitumiskultuuriga: mida nad seal küll kaklevad, miks nad seal küll *Eesti asja* edasi ei aja? Näib küll, et ajapikku hakkab nõrgenema selline arusaam, mis kujunes 1980. aastate lõpul ja 1990. aastate algul, ning tugevneb teadmine, et parlament ongi vaidluste ning erinevate ilmavaadete kokkupõrke- ja arutluste kohaks.

Kindlasti on üsna levinud ka see tavaarusaam, et kuna telepildi järgi otsustades *neid seas* saalis ei ole, siis saadikuid kohal ei olegi ja tööd nad ei tee. Seegi arusaam kinnistus 1980.-1990. aastate vahetusel, kui Eesti NSV Ülemnõukogus sai alguse hääletamine ja eestimeelsed saadikud pidid mõnede küsimuste arutelul kohal olema, sest hääletamisprotseduur nõudis üsna suurt hääleteenamust. Kindlasti mõjutab seda arusaama telepilt teistest maadest, mille parlamentaarsest sündmustest jõuab meie uudistepilti ikkagi teatava murrangu või kriisiga seotu – valitsustevahetus, umbusaldus, mõne väga põhimõttelise küsimuse arutamine. On endastmõistetav, et sellistel juhtudel on ka seal parlamendisaaalis hulk saadikuid, muudel aegadel aga märksa hõredamalt.

Kindlasti kujundab tavaarusaamasid ka teles ülekantav Riigikogu vaba mikrofon ja infotund. Viimase puhul arvatakse, et tihti esitavad parlamendisaaadikud arupärimisi väga tühistes küsimustes. Nagu nähtub ajalehepealkirjadest, on varemgi nii arvatud: “Arupärimiste ja küsimiste rohkus Riigikogus” (Postimees, 13. okt 1923), “Parlamentlise arupärimise õigus: sagedased ja põhjendamata arupärimised takistavad parlamendi tööd” (Päevaleht, 13. veebr 1926) jne.

Rahvas arvab sedagi, et parlament on oma koosseisult liiga suur ning võiks riiklike kulude kokkuhoiduks olla märksa väiksem. Samuti seda, et Riigikogu liikmed saavad liiga kõrget töötasu. Eelpooltoodud arvamused olid varemgi: juba 1926. aasta suvel esitas Tööerakond

seoses põhiseaduse muutmise kavadega eelnõu vähendada Riigikogu koosseisu 50 liikmeni. Eriti tugevnesid sellised ühiskondlikud arvamused IV Riigikogu ajal (1929–1932), mil majanduskriis nõudis järsult riiklike kulude piiramist ning parlamendi autoriteet tugevalt alla käis. Kui Riigikogule esitati eelnõu, mille järgi parlamendiliikmed saavad palka ainult aja eest, mil rahvaesindus tööd teeb, ja mitte enam kui kuus kuud aastas, pealkirjastas "Vaba Maa" vastava sõnumi tähendusrikkalt: "Ometi kord..." (Vaba Maa, 12. märts 1929).

Sama visalt või ehk koguni veel visamalt, kooskõlas jätkuva idealiseeritud pilguga 1920.–1930. aastate Eesti Vabariigile, püsib arusaam toonase Riigikogu soliidisusest ja tähtsusest. Kindlasti hinnatakse samas vaimus üle ka toonast parlamendi käitumiskultuuri – ikka stiilis, et rohi oli vanasti rohelisem ning talvel lumi valgem.

Eesti Vabariigi 1990. aastate parlamentaarset kultuuri võib muidugi võrrelda 1920.1930. aastate alguse parlamendikoosseisude välise käitumis- ja suhtlemiskultuuriga. Kindlasti võib võrdlus mitmeski suhtes jääda toonaste parlamentide kahjuks. Dramaatilisemaid näiteid võib tuua juba eelnevastki ajast. Nii näiteks andis tööerakondlane Johannes–Friedrich Zimmermann aastatel 1918–1920 tegutsenud Eesti Asutava Kogu ajal tubli kõrvakiilu toonasele maaliitlasele Jüri Uluotsale. Sellest vahejuhtumist tekkinud kohtuasi vältas kuus aastat. Zimmermann valiti hiljem I ja II Riigikogusse. Saadikupuutumatus tõttu jäigi lühiajaline arestikaristus kandmata. Asi lõppes 1926. aastal osapoolte omavahelise kokkuleppega. Nimelt lubas Zimmermann maksta Eesti Punasele Ristile 15 000 marka aastaid tagasi antud kõrvakiilu eest (Vaba Maa, 25. veebr 1926). Muuseas, Zimmermann valiti hiljem ka III, IV ja V Riigikogu koosseisu.

Kõnekad riigikogu protokollid

Eesti Vabariigi parlamendiliikmete omavahelisest suhtlemiskultuurist võib päris hea ülevaate saada, sirvides Riigikogu protokolle. Tookord panid kolm stenografisti täpselt kirja kõnepuldist tuleva jutu ning kohapealt tehtud märkused–vahelelüügid. Saalis lendas alatihti mürgiseid repliike, küsimusi ning sapiseid märkusi kõnelejate arvel. Nii näiteks kõneles Jüri Uluots Põllumeeste Kogude rühmast 15. märtsil 1921. aastal: *"Riiklist heaolu Wenemaal mitte ei ole, selle peale vaatamata, et kommunistid maapealsest paradiisist jutustavad"*. Sellepeale reageeris Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei esindaja Augustin Hansen: *"Kui Uluots ühtejoont oma pasapulbrit sinna sisse saadab!"*

Esimene Riigikogu koosseis (1920. detsember – 1923. mai) nägi muudki:

6. aprillil 1923. aastal ähvardas tööerakondlane Aleksander Weiler rahvasaadik Erich Joonase (Eesti Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei) sõnavõtu järel teda otseselt tooliga lüüa.

23. oktoobril 1923. aastal (II Riigikogu) andis ühest seaduseelnõust aru Tööraha Ühise Väerinna (TÜV) rühma liige Rudolf Pälson. Tema kõnesse sekkus sotsiaaldemokraat Leopold Johannes Johanson: *"Mille peal teie oma juukselokkimise kääre soendate, kas süte peal wõi piibu peal?"* Kõnepuldist anti kohe vastu: *"Millega teie oma pealae olete paljaks ajanud, kas kääridega või piibuga?"*

Üsna närviline olukord kujunes 1924. aasta sügisel valitsuse majandus- ja eelarvepoliitika aruteludel. 4. novembri debati käigus ütles Karl Ipsberg Põllumeeste Kogudest tööerakondlasest rahandusministri ja ka riigivanema asetäitja Otto Strandmani kohta järgmist: *"Teie saate väga hästi aru, mis ma öelda tahan. Ja teie olete üks nende laimajate isadest, üks kõige suurem isa"*. Rahandusminister ei jätnud mõistagi oma hinnangut vaid enda teada: *"See on häbematus, härra Ipsberg! Teie olete kaabakas!"* Kogupõllumees Ipsberg teatas oma seisukoha: *"Teie veel suurem!"* Järgnevalt parlamendisaalis tekkinud müra ja karjumist ei suutnud kuidagi enam maha rahustada ka Riigikogu esimees rahvaerakondlane Jaan Tõnisson, kelle poole karjuti: sellise juhatajaga ei saagi kunagi rahul olla. Lõpuks tehti veerandtunnine erakorraline vaheaeg üleskõetud meelte rahustamiseks.

Asja klaarimine jätkus veel järgnevatelgi päevadel. Kõigepealt teatasid Põllumeeste Kogude liikmed, et nemad alustavad streiki ega tulegi Riigikogu koosolekule. Paar päeva hiljem püüdis rahandusminister oma kõnes õigustada enda käitumist, sattus aga jällegi vahelehuüetest segadusse ning teatas kõnetoolist lahkudes: *"Teie provotseerite iga päev oma näruses ajalehes!"* Öeldu käis mõistagi Põllumeeste Kogude ajalehe "Kaja" pihta. Kohe reageeris saalist oma rühma kaitseks Jaan Hünerson: *"Teie olete närude närud!"* Seda ei kannatanud enam välja sama rühma liige rahvasaadik Märt Martinson: *"Kes on närud?! Kuidas julgete järjekindlalt parlamendi prestiiži rikkuda? Mis see tähendab! Kas meil on Eesti Vabariigi parlament või on meil hotentottide parlament?!"*

Teinekord öeldi lihtsamaltki. Kui üks Kristliku Rahvaerakonna, sel hetkel valitsusliidu erakonna ettepanek oli kaks korda läbi kukutatud, hüüdis opositsiooni liige sotsiaaldemokraat Jüri Woiman: *"Häbi kristlastele!"* Sealsamas hõikas talle vastu Põllumeeste Kogudest Johan Holberg: *"Mis sa praüksud seal!"* Temagi oli sel hetkel vastasrinna esindaja. See näitab, et teravusi ei vahetatud mitte ainult valitsusliit-vastasrind teljel, vaid ka opositsioonileeri liikmed olid omavahel üsna teravad.

Seda tüüpi repliikidevahetust saalis ning kõnetooli suunas võiks muidugi veel jätkata. On selge, et ei Eesti Vabariigi viimases Ülemnõukogus ega sõjajärgse Riigikogu mitmes koosseisus ei ole avalikult sellist kõnepruuki kasutatud. Iseasjaks jäävad küll saalisoppides või koridorides öeldud emotsionaalsed või vahel ka kaalutletud repliigid-hinnangud. Riigikogu saalis kasutatakse nüüd oma poliitilisele oponentidele koha kättenäitamiseks vaid tema poolt varem öeldud sõnalisi eksitusi või vääratusi, mõnede väljendite kahemõttelisust vms. Näib, et sellised apsakad osutusid eelmise vabariigi ajal sedavõrd väikesteks, et ei väärinudki suuremat tähelepanu.

Üsna tuntud on mitmed teistlaadsed juhtumid, mida samuti ei leia viimasest kümnendist. Meenutagem näiteks kommunist Hans Heidemanni vahelehuüdelist tervitust 4. augustil 1922. aastal pärast riigivanema Konstantin Pätsi lühikest tervitust - *"Tere, kodanluse ülemwerekoer!"* Tõsi, selline ütlus sai küll karistatud Heidemanni eemaldamisega kümnest Riigikogu istungipäevast, aga see oli ka maksimaalne karistus, mida saadi veel hõlpsalt parlamendiliikmele mõista.

1922. aasta septembris, praeguse Riigikogu hoone pidulikul avamisel, tegid kommunistliku rühma saadikud arvukate väliskülaliste juuresolekul Riigikogu esimehe Johann Kuke kõne

ajal demonstratiivselt nägusid. Kui juhataja tegi ettepaneku mälestada leinaseisakuga Vabadussõjas langenuid, jäid kommunistliku saadikurühma liikmed koguni oma toolidele väljakutsuvalt istuma (Postimees, 12. sept 1922). Viimane käik väljub juba parlamentaarse kultuuri vallast ja kaldub enam üldinimliku ja –aktsepteeritava käitumiskultuuri valdkonda – ka siis, kui selle taustaks oli suhteliselt äsja lõppenud Vabadussõda.

Analoogilist käitumisliini jätkasid kommunistid veel hiljemgi. 1924. aasta 16. augusti õhtul tapeti Viljandimaal Abja lähedal esialgu tundmatuks jäänud mõrtsukate poolt Riigikogu liige Jaak Nanilson. Lahkunu mälestuseks tõusti kolm päeva hiljem juhataja ettepanekul parlamendisaalis püsti. Oma toolidesse jäid Tööraha Ühise Väerinna saadikud. Põhjuski oli arusaadav: Nanilson valiti Riigikogu liikmeks TÜV-i nimekirjas, hiljem sai temast aga iseseisvate sotsialistide rühma liige. Saalis kõlasid hüüded: *“Mõrtsukad istuvad!”*, *“Röövlid!”*, *“Häbi!”*. Veidi hiljem teatas kõnetoolist TÜV-i rühma liige Johannes Jürna: ikka tuldagu ja *“...vaadaku nende rühm läbi, kas neil on weremärkisid küljes.”*

Üsna otsest ja teravat vahet tehti tookord ka vanade, kogenud parlamendiliikmetest poliitikute ja uustulnukate vahel. 1. oktoobril 1923. aastal arutles riigivanem Konstantin Päts parlamendisaalis Suurbritannia välispoliitilise orientatsiooni üle. Kommunist Johannes Reeseni (TÜV) vahelehoikega tituleeriti see inglise röövpoliitikaks. Päts arvas: *“Teie wõiksite oma sõnu suurema järelemõtlemisega tarwitada, teie olete veel noormees!”* Kui 4. aprillil 1924. aastal läks kõnelema Riigikogu II koosseisus esindatud Majaomanikkude Seltsi Liidust vähetuntud Juhan Sepp, siis pärast tema esimesi sõnu päris vanahärra, sotsiaaldemokraatide *grand old man* Mihkel Martna valjul hääl: *“Kas (see) on neitsikene wõi?”*

Saadikute omavahelised repliigid ja teravused olid endastmõistetavad. Neid kostus igast parlamendirühmast ning sellised sõnavahetused ei leidnud avalikkuses suuremat kõlapinda. Välja arvatud üks vahejuhtum 1929. aasta veebruaris, mil Riigikogu III koosseisu ühel istungil läks Põllumeeste Kogude liige Artur Tupits, ajalehe “Kaja” peatoimetaja sotsialistist haridus- ning töö- ja hoolekandeministrile Leopold Johannes Johansonile lausa kätega kallale, andes sellega mõneks ajaks avalikkusele käibelause “no nüüd annan sulle ühe tupitsa!” Juhtum andis ajakirjandusele ainet löövateks pealkirjadeks: “Eelarve vaidlusi peetakse juba rusikatega”, (Postimees, 7. veebr 1929), “Kõrvakiilud Riigikogus...” (Päevaleht, 7. veebr 1929) jne.

Tavalise kraaklemise ja sõimlemise kõrval esines parlamendisaalis vahel koguni otseseid ähvardusi olude või riigikorra muutumisel uuesti arveid klaarida. Tihti küll seda ei tehtud, kuid 16. detsembril 1921. aastal teatas Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei esindaja Oskar Gustavson: *“Teie võite ju hirwitada, teie võite naerda, aga ma usun, et töörahas ei unusta seda hirvitamist ning naeru ja tasub ta, kui on tulnud arwete õiendamise suur tund.”*

On selge, et igapäevast parlamendi tööõhkkonda segati toona energiliste vahelehuüetega tunduvalt enam kui praegu, mõnikord loeti ette lehekülgede kaupa mõnda raamatut või pisitrükist, blokeerides nii Riigikogu sisulist tööd. Kasutati muidki võtteid obstruktsiooniks. Näitena võiks siinkohal tuua III Riigikogu ühe rekordkoosoleku 1929. aasta 15. veebruarist,

mis vältas ühtekokku kaksikümmend kolm ja pool tundi. Sellest enam kui üksteist tundi kestis Põllumeeste Kogude liikme Märt Martinsoni obstruktsioonikõne!

Pretsedente leiaks palju, kui keegi sirviks vaid Riigikogu esimeste koosseisude protokolle. (Märgatav nihe protokollide vormistuses tuleb alates V Riigikogust (valitud 1929. a), mil vaheleühüdeid täpselt enam ei stenografeeritud, vaid märgiti protokollidesse “vaheleühü”, “naer” vms).

1990. aastate praktikast me analoogiaid ei leia, mis lubab praegust parlamendiliikmete suhtlemiskultuuri pidada vaat et päris viisakaks. Mitmes koosseisus olnud parlamendiliikmete ja uustulnukate vahel tehakse küll vahet, aga seda kõnepuldist otsesõnu ei rõhutata või mainitakse vaid üsna viisakas stiilis. Ähvardusi riigikorda muuta ja arveid klaarida pole veel kordagi kuulda olnud, kui jätta kõrvale kunagise isamaalasest saadiku Jaanus Betlemi ähvardus–hoiatus 1924. aasta 1. detsembri kordumisest 1993. aasta alguse Eestis. Viimast tõlgendati küll kas hoiatusena või agooniana (Hommikuleht, 20. jaan 1993).

Tähelepanuväärsemast ja avalikust arveteklaarimisest meenub veel Isamaa fraktsiooni esindaja Aivar Kala ettepanek õiguskantslerile kaaluda oma pinginaabri Indrek Kanniku saadikupuutumatus äravõtmist, et uurida kriminaalkorras tema tegevust kaitseministrina. Kala kinnitas vastava avalduse üleandmist, kuid võttis selle tagasi, kui selgus, et Isamaa saadikurühm distantseerub ettepanekust, mis on õiguslikes ja protseduurilistes vastuoludes (Rahva Hääl, 7. juuni 1994; Päevaleht 7. juuni 1994; Hommikuleht, 7. juuni 1994). Ootamatu ettepaneku taustaks oli Isamaa sisetüli, mida toona nimetati “suureks isamaasõjaks”.

Sõltumata sellest, kas Riigikogu saali külastavad isikud on sümpaatsed või antipaatsed, tõusevad tervituseks püsti kõik rahvasaadikud. Ühe vähese erandina meenub Isamaa kunagine liige Indrek Kannik, kes 1993. aastal president Lennart Meri saali sisenemisel püsti ei tõusnud, vaid näris üsna demonstratiivselt edasi närimiskummi. Põhjuski oli kõigile selge – president oli jätnud esialgu Kanniku kaitseministriks kinnitamata. Kuid ühes suhtes võib küll leida sarnasust: nii varem kui nüüd on vahel vaidlustes rõhuasetus sisulise külje asemel esineja isikul või mõnel muul kolmandajärgulisel küsimusel.

Viimase ülemnõukogu ainulaadne “saavutus”

Omaette erandsündmuseks, millele pole vastet ei varasematest ega hilisematest Riigikogudest, jääb viimase Eesti Ülemnõukogu (1990–1992) ajal istungisaalis asetleidnud näljastreik. 1991. aasta ärev algus (rahulolematuus seoses käibemaksu kehtestamisega, verised sündmused Vilniuses ja Riias) ajendas Võrdõiguslaste fraktsiooni kuuluvaid Vladimir Lebedevi ja Sergei Petinovi esitama 16. jaanuaril 1991 Ülemnõukogule poliitilise sisuga avalduse ning kolm populistlikku seaduseelnõu koos ähvardusega nende kohese mittevastuvõtmise korral alustada ööpäev hiljem sealsamas saalis näljastreiki.

Näljastreik algaski 17. jaanuaril kell 12.00. Streikijad võtsid sisse oma kohad parlamendi tagumises tiivas. “Algusest peale nõudsid nälgijad mineraalvett, toniseerivaid jooke “Fanta” ja “Pepsi-Cola” ning jätkasid suitsetamist”, teatas Ülemnõukogu pressitalitus (Rahva Hääl, 17. jaan 1991).

Näljastreik venis mitmepäevaseks ja andis palju kõneainet: streikijad keeldusid arstlikust kontrollist, neid valvas ööpäevaringselt siseministeeriumi relvastatud eriallüksus, vahepeal toodi neile termos ning nad toitusid tundmatutest toiduainetest, hulk venekeelseid valijaid andis teada oma soovist tulla Toompea lossi ja nälgida koos oma saadikutega. Tagatipuks kolasisid näljastreikijad öösiti mööda Toompea lossi ringi – riigiminister Raivo Vare leidis nad 20. jaanuari õhtul oma töökabinetist (Rahva Hää, 22. jaan 1991). Vahepeal tulid mehed kõnepulti rääkima, unustades oma lubaduse rahvasaadiku töö peatamisest ajal, mil kestab näljastreik.

Kogu selle ettevõtmise naeruvääristamiseks alustasid Ülemnõukogu liikmed Johannes Kass ja Enn Tupp 22. jaanuaril omakorda näljastreiki, võttes sisse kohad peaministri loožis. Topelnäljastreik lõppes järgmisel päeval, sest Ülemnõukogu otsustas esitatud projektid saata komisjonidesse ja tegi ettepaneku Tallinna volikogule vaadata neid küsimusi, mis erutasid kommunistidest võrdõiguslasi. Sergei Petinov lõpetas näljastreigi kohe pärast otsuse üksmeelset vastuvõtmist (62 poolt, 3 vastu), Vladimir Lebedev palus veel pool päeva, et oma “valijatega nõu pidada”. Kahtlemata ärataks parlamendisaadikute näljastreik maailma avalikkuses suurt tähelepanu, ent tookord uppus see veriste sündmuste ja NSV Liidu juhtkonnas toimunud võimuvõitluse sündmustikku.

Omaavalitsused vajavad eraldi uurimist

Rahvaesindajate omavaheline käitumis- ja suhtlemiskultuur omaavalitsuste tasemel on ilmsesti veelgi viisakam ja tagasihoidlikum kui praegustes parlamentides. Osalt seepärast, et erakondade esimene ešelon on Toompeal, väiksemas linnas või vallas on eri leeri kuuluvatel saadikutel enam kokkupuutepunkte ning teravustest tahetakse hoiduda. Kindlasti on omaavalitsustes toimuva kohta ka raskem andmeid kätte saada. Üht-teist juhtub sealgi: Pärnu kesklinnas asuva Rüütli tänava komisjonipoe omandivormi üle vaidlemisel linnavolikogu istungil *“toimus Raekoja saalis korralik lahing linnavalitsuse juhtide ja saadik Kõo vahel, kusjuures mindi isegi pretsedenditu tappaandmise ähvarduseni”* (Pärnu Postimees, 6. nov 1991). Väga teravaks on kohalikes omaavalitsustes mindud umbusalduse avaldamise juhtudel, aga selle kõnepruugi analüüsimine on omaette teema, mis nõuab vastavate lindistuste kuulamist.

Sugugi kõik ei ole eelkäijate kahjuks

Kindlasti aga ei saa leida vaarisade praktikast ainult negatiivseid näiteid. Omavaheline sõimlemine oli siiski omavahelistes suhetes parlamentliku kultuuri pinnapealsem ja eeskätt väline külg.

Kui võrrelda 1920.–1930. aastate ja teisalt 1990. aastate Riigikogu koosseisude rühmi – fraktsioone, siis torkab silma, et toona ei olnud teadlikke alalisi veiderdajaid, nagu kuningriiklased VII Riigikogus aastatel 1992.–1995. Kui 1992. aasta 16. novembri hommikul taheti esmakordselt Riigikogu tööнадala eel pidada äsjatäiendatud kodukorra seaduses ettenähtud avapalvust, korraldasid kuningriiklased eesotsas maamarssal Kalle Kulbokiga parlamendisaalis *happening*¹: trummile tagudes kutsuti kokku Taara kummardajaid, suures tuhatoosis süüdati lõke jne.

14. detsembril 1992 esitas Sõltumatute Kuningriiklaste fraktsioon Riigikogule arutamiseks otsuse eelnõu, mille kohaselt otsustab Riigikogu võtta teadmiseks, et nimetatud fraktsioon on peaminister Mart Laarile üle andnud jõulukungitusena ansambel "Sumisejad" kasseti. Riigikogu juhataja Ülo Nugis jättis vormilistel põhjustel selle eelnõu päevakorda võtmata, mis ilmsesti ajendas järgneva käigu. 22. detsembril tõi Kalle Kulbok Riigikogu saali nugise topise, mille oli saanud Eesti Loodusmuuseumist. Seepeale tuli Kulboki juurde vihane Riigikogu esimees Ülo Nugis, kes lubas maamarssalile "*kõigi nähes naha peale anda*" (Rahva Hääl, 23. dets 1992). Esimehe abi korraldusel viisid turvamehed loomatopise istungisaalist välja.

Seda rida võiks veel jätkata. Oluline on see, et kuningriiklaste naljaheitev, veiderdav või siis parlamenti ja ühiskonnas toimuvat naeruvääristav tegevus oli siiski enim suunatud saalist väljapoole (mitmepalgelised sündmused seoses Torgu kuninga Kirill Esimesega; Jüriöö ülestõusu 650. aastapäeva tähistamine 1993. aasta aprillis pörsa praadimisega Tallinnas Linda kivi lähedal ning sõjaprasunate puhumine – protestiks, et valitsus läks sellest ajaloolisest tähtpäevast mööda; Toompea lossiesise platsi puhastamine, parodiseerimaks isamaalaste valimisloosungit; katse asutada tinast medal "Eestimaa vabastamise eest" neile vene sõjaväelastele, kes lahkuvad Eestist enne 1. juunit 1994 jne).

Langemine enesekordamise ning liigne veiderdamine sai aga järgmisel korral kuningriiklastele saatuslikuks: 1995. aasta VIII Riigikogu koosseisu valimisteks moodustati maamarssali eestvedamisel valimisliit *Sõltumatu kuningriiklaste ja roheliste nimekiri vaimu võiduks võimu rumaluse, demagoogia ja saamahimu üle*. Antud nimekiri esitas küll valimiskomisjonile 62 saadikukandidaadi andmed ja ankeedid, ent viimase hetke kiirustamine ja liiga keerukas valimisnimekirja pealkiri tõid hulganisti kirjavigu tähtsates dokumentides, mistõttu komisjon jättis 34 isikut registreerimata. Ülejäänud ei suutnud ületada 5% künnist ning kuningriiklased jäidki järgmisest Riigikogust välja.

Kindlasti tuleb tunnustada noore parlamentarismi puhul seda seesmist rühmatunnet, mis tekkis juba meie parlamentarismi algusaegadel 1917. aasta Maanõukogus ja sellele järgnenud Eesti Asutavas Kogus. Nii jäi neis kogudes ning hilisemates Riigikogu koosseisudes ära päevapoliitistel kaalutlustel üsna massiline ülehüppamine ühest fraktsioonist teise, ehkki tegemist oli suure murranguajaga ning erakondliku maastiku kujunemisega.

See–eest oli oma fraktsioonist lahkumine küllaltki iseloomulik 1990. aastate esimesele poolele, eriti just 1992. aasta sügisel valitud VII Riigikogule. Esimesed ülehüppajad (kuningriiklaste poolt anti neile hüüdnimeks "*rändrüütli*") Rein Helme ja Tiina Benno näol tekkisid peatselt pärast Riigikogu töö algust, seejärel eraldusid Heido Vitsur ja Kalju Põldvere neid Riigikogusse aidanud valimisliitudest (vastavalt siis koonderakondlikust valimisliidust "Kindel Kodu" ja Isamaast). Täpseid kuupäevi on mõnel juhul isegi raske nimetada, sest kõigepealt teatati "tegevuse peatamisest" ja seejärel hakati otsima uut maandumiskohta, kuulumata vahepeal ühtegi fraktsiooni. Mõnigi *rändrüütli* imestas, kui kuulis protestihääli fraktsioonivahetuse suhtes. Nii näiteks teatas Tiina Benno: "*Ma pole andnud ei suulist, ei kirjalikku nõusolekut kuuluda fraktsiooni "Eesti Kodanik"*". (Postimees, 14. okt 1992).

Tähelepanuväärne on seegi, et 1920. aastatel jäid kandideerijad üldjuhul truuks oma valimisnimekirjale ja moodustatud rühmale. Uuemas ajaloos tekkis arvukas nn *vastutuseta saadikute* sündroom, kes erakonda kuulumata olid jõudnud parlamenti läbi erakondliku nimekirja. Sellised erakonnaga lõdvalt seotud inimesed, kellest paljud olid küll valimistel hulga häáli toonud, otsustasid esimeste tõsisemate raskuste ilmnedes erakondadest distantseeruda, viidates sellele, et neid ei seo antud poliitilise jõuga enam mitte miski. Nii oli Jaanus Raidali puhul, kes distantseerus ERSP-st, samuti tegid Jaan Kaplinski, Mati Hint, Ignar Fjuk, Olli Toomik ja Ants-Enno Lõhmus, kes löid lahku Keskfraktsioonist.

“Tublide häälepüüdjate” haaramine nimekirjade tippudesse näitas noorte erakondade nõrkust. Nii juhtuski, et VII Riigikogu töö algul 1992. aasta sügisel alustati kaheksa, kuid 1995. aastal lõpetati üheteistkümne saadikurühmaga. Mõned saadikud jõudsid selle aja jooksul vahetada koguni kolm-neli korda rühma. Hägustumine haaras enam just valitsuserakondi, sest lahkujaid oli enam Isamaast, kust löid lahku liberaalid, ning ERSP ridadest. 1994. aasta algul pooldus veel Mõõdukate fraktsioon sotsiaaldemokraatide ning Eesti Maa-keskerakonna fraktsiooniks. Koalitsiooni fraktsioonide üldine pudenemine näitas, et võimu teostamine ajas ähmaste valimisliitude ning erakondade liidreid omavahel sedavõrd tülli, et viis hulgaliselt uute erakondade asutamiseni. Samas näitas asetleidnu ka olemasolevate erakondade seesmise struktuuri täielikku ebakindlust ning mehhanismide puudumist omavaheliste erimeelsuste lahendamiseks. Sarnaselt valimisliitudest-erakondadest eraldunud *vastutuseta saadikutele* tekkisid Riigikogus saadikud, kes ei kuulunud ühessegi Riigikogu fraktsiooni, ähmastades omakorda sellega parlamenti.

1920. aastate esinduskogude seesmine stabiilsus ja kindlus hoidsid kahtlemata ülal usaldatavust poliitikute ja erakondade ning kaudselt seega ka parlamentarismi suhtes. Usalduse hoidmine institutsiooni suhtes on aga kahtlemata märk heast käitumiskultuurist. Eriti veel, kui tegemist on Riigikoguga.

Kasutatud kirjandus

(1921–1923) I Riigikogu protokollid: istungjärk 1–9. Tallinn.

(1923–1926) II Riigikogu protokollid: istungjärk 1–10. Tallinn.

(1926–1928) III Riigikogu protokollid: istungjärk 1–8. Tallinn.

(1929–1932) Riigikogu IV koosseis. Täielikud protokollid: I–IX istungjärk. Tallinn.

(1995) Riigikogu valimine 5. märts 1995. Tallinn.

Hommikuleht 1993, 1994.

Postimees 1922, 1923, 1929, 1992, 1994.

Päevaleht 1926, 1929, 1994.

Pärnu Postimees 1991.

Rahva Hääl 1991, 1992.

Vaba Maa 1926, 1929.